

Makale Gönderilme Tarihi / Article Submission Date: 09-02-2020

Makale Kabul Tarihi / Article Acceptance Date: 21-02-2020

Kitap İncelemesi / Book Review



INTERNATIONAL JOURNAL OF VOLGA - URAL AND TURKESTAN STUDIES (IJVUTS), VOLUME 2, ISSUE 3, P. 231 – 236.

ULUSLARARASI İDİL - URAL VE TÜRKİSTAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJVUTS), CİLT 2, SAYI 3, S. 231 – 236.

Heikki Paasonen ve Çuvaşça Masal Derlemeleri

Güzel, Sinan (2019). Heikki Paasonen ve Çuvaşça Masal Derlemeleri, Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayın Dağıtım, 382 s. ISBN: 978-605-7691-11-8.

Beytullah KOCABAŞ¹

Genel olarak esmer, orta boylu, yuvarlak kafalı, saçları, sakalları ve gözleri siyah olan Çuvaşlar ticaret, zanaat ve ziraat konusunda oldukça ustalaşmışlardır. Özellikle ormanlarla kaplı olan ülkelerinde ağaç sanayi gelişmiş, bunun yanında tarım ve hayvancılık ülke ekonomisinde önemli bir yere

sahiptir. Savaştan hoşlanmayan bir yapıları vardır. İsimlerinin de bu sebeple Tatarca'da “yavaş, sessiz, alçak gönüllü, barışsever” anlamına gelen Çıvaş (Cevaş) kelimesinden geldiği düşünülebilir (Yüce, 1994: 207; Gülensoy, 2000: 27). Kendilerine Çavaş, ülke topraklarına ise Çavaşyen “Çuvaş ülkesi” adını veren Çuvaşların etnik oluşumlarını üç



¹ Yeni Türk Dili A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi. KAYSERİ. El-mek: beyt67461@gmail.com

dönem hâlinde açıklanmaktadır. İlk dönem, III. yüzyılda Türkistan coğrafyasından Kuzey Kafkasya coğrafyasına gelen, bir kısmı İdil-Ural bölgesine göç etmiş olan Suvar Türkleri ve X. yüzyılda İdil Bulgar Devletini kurmuş olan Bulgar Türklerinin kaynaşması sonucu ortaya çıkmıştır. İkinci dönemi oluşturan olay XIII. ve XV. yüzyıllar arasında bölgede hüküm sürmüş olan Altınordu Devleti'nin resmî dilinin Kıpçak Türkçesi olması ve İslam dininin de bölgede yaşayan halkların ortak dini hâline gelmesidir. Kırsal kesimlerde yaşayan Çuvaş halkının esas kitlesini oluşturan Bulgar-Suvar unsurları Kıpçak Türkçesinin ve İslam dininin etkisi altına girmemişler, bu sebeple Fin-Ugor kavimleri ile kaynaşarak Çuvaş kimliğinin ikinci devresini oluşturmuşlardır. Günümüz Çuvaş kimliğinin üçüncü dönemi 1552 yılında Kazan Hanlığının Rus hâkimiyeti altına girmesiyle meydana gelmiştir. Çuvaşlar Türk-Tatar kimliğinden uzaklaşmak düşüncesiyle Ruslarla iyi ilişkiler içerisinde olmuşlar. Bu durum XVIII. yüzyıldan itibaren değişmiştir. Ruslar diğer Türk topluluklarına uyguladığı gibi Çuvaşlar'ı da zorla Hristiyanlaştırma politikasını uygulamıştır. Çuvaşlar, Yukarı Çuvaşlar ve Aşağı Çuvaşlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Viryal da denen Yukarı Çuvaşlar, Çuvaşistan'ın kuzeybatı bölgesinde yer alan Kozmodem'yansk, Çeboksarı, Yadrin, Kurmuş ve Tsivil'sk topraklarında Fin kavimleri ile bir arada yaşayanların bölgesidir. Anatri de Aşağı Çuvaşlar ise ülkenin güney bölgesinde yer alan Tsivil'sk bölgesinin güneyinden başlayarak Tetyuşi bölgesinden Ulyanovsk iline kadar olan bölgelerde yer alır (Yüce, 1994: 208; Özkan, 2014: 217-218). 1989'da Sovyetler Dönemi'nde yapılan nüfus sayımına göre Çuvaş nüfusunun 915.614'ü Çuvaşistan'da, 602.087'si Rusya'da, 118.500'ü Başkurdistan'da, 134.200'ü Tataristan'da, 20.395'i Ukrayna'da, 22.305'i Kazakistan'da, 10.074'ü Özbekistan'da, 3223 kişi Beyaz Rusya'da, 2281 kişi Türkmenistan'da, 2512 kişi Tacikistan'da, 2079 kişi Kırgızistan'da, 1509 kişi Letonya'da, 1204 kişi Moldova'da, 1178 kişi Estonya'da 687 kişi Litvanya'da, 542 kişi Gürcistan'da, 489 kişi Azerbaycan'da ve 123 kişi de Ermenistan'da yaşamakta olup toplam nüfus sayısı 1.842.300 olarak tespit edilmiştir. Çuvaşistan önceki dönemlerde Kazan ve Ulyanovsk eyaletlerine bağlı iken, 1920 yılında Sovyet Birliği içerisinde Çuvaş Muhtar Bölgesi, 1925 yılında ise Rusya Federasyonu'na bağlı Çuvaş Muhtar Cumhuriyeti hâline getirilmiştir. 24 Ekim 1990 yılında egemenliklerini ilan etmiş olmalarına rağmen Rus egemenliği altında olmaktan kurtulamamışlardır. İlk başkanlık seçimleri 1993 yılında yapılmıştır. Çuvaşların ataları olarak kabul edilen İdil Bulgar Devleti Müslümanlığı kabul eden ilk Türk Devleti olmasına rağmen Çuvaş halkının büyük bir çoğunluğu Ortodoks Hristiyan'dır. Çuvaşistan'da az sayıda Müslüman nüfusu da vardır (Ersoy, 2007: 1287-1288).

Türk lehçelerini sınıflandırma denemeleri yapan Türkologlar Çuvaş Türkçesini Türk dili içerisinde farklı konumlarda değerlendirmişlerdir. Kloprath ve Schott Çuvaşçanın, Türk dilinin bir kolu olduğunu göstermelerine rağmen Radloff Çuvaşçayı Türkçeleşmiş bir Fin-Ugor dili saymış ve Türk lehçeleri tasnif denemesinde Çuvaş Türkçesini değerlendirmemiştir. Németh, Çuvaş Türkçesinin Türkçe ve Moğolca özellikler taşıdığını; Gombocz ise Çuvaşçanın Türkçe ile Moğolca arasında bir geçiş dili olduğunu dile getirmiştir. Ramstedt Çuvaşçanın bir Türk dili olduğu görüşünü savunmuştur. Ramstedt'in öğrencisi olan Poppe Çuvaşçanın Türkçe ile çok eski bağlantılarının olduğunu, Ana Türkçeden ilk farklılaşan Türk dili kolu olan Bulgar dalının ses sistemini ile aynı olduğunu düşünmektedir. Ferhad Zeynalov da, Çuvaşçanın VI. ve X. yüzyıllar arasında Bulgar ve Hazar dillerinin karışmasıyla teşekkül ettiğini ifade etmiştir (Özkan, 2014: 219-220).

Heikki Paasonen ve Çuvaşça Masal Derlemeleri adlı eser İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nden Dr. Öğretim Üyesi Sinan Güzel'in çalışmasıdır. Eser, Paradigma Akademi tarafından Eylül 2019'da yayımlanmıştır.

Eserde Fin-Ugor alanında önemli çalışmalar yapmış olan Heikki Paasonen'in Novoye Yakuşkino [Çuvaşça: Şinyakal] köyünden derlemiş olduğu masalların Çuvaş Türkçesinin tarihsel diyalektoloji çalışmalarının yanı sıra Orta İdil coğrafyasında yaşayan Türk veya Fin-Ugor kökenli halkların tarihî dilbilimsel açıdan da önem taşıdığı belirtilmiştir. Sovyet Dönemi öncesi henüz Çuvaş Türkçesinin yazı dilinin standartlaşmadığı bir dönemde yazılıp veya kayıt altına alınmış olan masallar Çuvaşçanın söz varlığı ve dil özellikleri bu metinlerde tespit etmek mümkündür. Araştırmacının bu masalları yayımlamasındaki bir diğer amaç Çuvaşçanın farklı ağızlarına ait söz varlığını ve bu söz varlığından hareketle dil özelliklerini tespit etmektir.

Heikki Paasonen ve Çuvaşça Masal Derlemeleri adlı eser *Kısaltmalar, Giriş, Heikki Paasonen Hakkında, Çalışma Hakkında, Paasonen'in Yazı Çevrimi Dizgesi ve Çalışmada Kullanılan Yazı Çevrimi Hakkında, Dil İncelemesi, Metinlerdeki Diyalektal Söz Varlığı, Metinlerdeki Çuvaş Halk Kültürüne İlişkin Unsurlar, Sonuç, Metinler ve Kaynakça* bölümünden olmak üzere toplam on bir bölümden oluşur.

Çalışmanın *Kısaltmalar* bölümü (ss. III-V); eser kısaltmaları, masal adlarının kısaltmaları, yayınevi adlarının kısaltmaları, dergi adlarının kısaltmaları ve diğer kısaltmalar olarak tasnif edilmiştir.

Çalışmanın *Giriş* bölümünde (ss. 1-9) Çuvaşça ile ilgili yapılmış olan çalışmalardan ve Çuvaşça ilgili çalışma yapmış olan kişilerden bahsedilmiştir. Bu bölümde Sovyet Dönemi

öncesinde yapılmış olan saha çalışmaları ve bunlardan elde edilmiş olan malzemeler tanıtılmıştır. Paasonen'in derlemiş olduğu masallar Bolşevik İhtilali'nden önce kayda geçirilmiş olması sebebiyle araştırmacı Paasonen'in masalları derlediği döneme kadar yapılmış olan çalışmaları incelemiştir. Bu dönemde Çuvaşça üzerinde çalışma yapmış olan araştırmacılar genellikle derleme çalışmaları yaptıkları görülmüştür. Güzel, yapılan bu saha çalışmalarını kendi içerisinde Çuvaş ve Rus araştırmacıların gerçekleştirdikleri saha araştırmaları ve Rusya dışından katılım gösteren araştırmacıların gerçekleştirdiği saha çalışmaları olmak üzere iki grupta incelemiştir. İlk grupta yer alan bazı araştırmacıların kişisel merakları ve Orta-İdil halkına karşı ilgileri olmaları sebebiyle Çuvaşlar üzerine araştırma yapmışlardır.

Çalışmanın *Heikki Paasonen Hakkında* (ss. 10-61) bölümünde Heikki Paasonen'in kısa yaşamı ve bilimsel özgeçmişi, Fin-Ugor dillerinden Mordvince'ye, Marice'ye, Hantı'ya, Tatar Türkçesine ve Çuvaş Türkçesi ile ilgili olarak yapmış olduğu saha çalışmaları hakkındaki bilgilere ve bu yapmış olduğu saha çalışmalarının neticesinde ortaya koyduğu bilimsel yayınlar tanıtılmıştır. Ayrıca 1965 yılında Martti Kahla tarafından hazırlanmış olan Heikki Paasonen'in yayın listesine ek olarak 1965'ten sonraki yayınlar da dâhil edilmiş, böylece Paasonen'in eserlerinin tamamına yer verilmiştir.

Çalışma Hakkında (ss. 62-66) bölümünde de çalışmanın hangi amaç doğrultusunda yapıldığı, çalışmada yer alan malzemenin ne olduğu ve çalışmanın hangi yöntemle ve sınırlılıkla yürütüldüğü hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın, *Paasonen'in Yazı Çevrimi Dizgesi ve Çalışmada Kullanılan Yazı Çevrimi Hakkında* (ss. 67-70) adlı bölümünde Paasonen'in derlemiş olduğu masalların yayına dönüşmüş şekli olan *Gebräuche und Volksdichtung der Tschuwassen* adlı eserde yer alan işaretleme sistemi ile Güzel'in çalışmasında esas almış olduğu işaretleme sistemi karşılaştırılarak tanıtılmıştır.

Çalışmanın *Dil İncelemesi* (ss. 71-127) bölümünde ses bilgisi ve biçim bilgisi hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın 71-94. sayfaları arasında *I. Ses Bilgisi* incelenmiştir. Bu bölümde normal, uzun ve kısa süreli ünlüler ve özellikleri, ünsüzler ve özellikleri, ünlüler ve ünsüzlerle ilgili olarak ses olayları, ünlü ve ünsüz ses uyumları üzerinde durularak ağızlarda ve incelenmiş olan masallarda geçen kelimelerden örnekler verilmiştir. Üzerinde durulan kelimenin hangi masallarda ve kaçınıcı satırlarda geçtiği parantez içerisinde gösterilmiştir.

Çalışmanın 94-127. sayfaları arasında *II. Biçim Bilgisi* incelenmiştir. Masallarda yer alan yapıların çoğunluğu Çuvaş Türkçesinin standart dilindeki yapılarla benzerlik göstermektedir. Bu bölümde standart dilde yer alan fakat biçim ve görev yönünden farklı özellikler içeren yapıların ele alındığı dile getirilmiştir. İsimlere gelen hâl ekleri, iyelik ekleri, çokluk eki şekilleri hakkında bilgiler verilmiştir. Zaman ekleri hakkında da örnekler üzerinden bilgi verilmiş ve farklı diyalektal biçimleri varsa incelenmiştir. Fiil kök ve gövdesinin karşıladığı hareketi zamana bağlayan kip ekleri ve türleri değerlendirilmiştir. Birleşik fiillerin oluşturulma şekilleri, hangi eklerle oluşturulduğu ele alınmıştır. Sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri örnekler üzerinden tasnif edilmiştir. Edatların hangi eklerden oluştuğu ve nerelerde kullanıldığı hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın *Metinlerdeki Diyalektal Söz Varlığı* (ss. 127-130) bölümünde derlenmiş olan masallarda geçen kelimeler ve kelimelerin hangi masalda yer aldığı gösterilmiştir. Doksan bir kelimelik bir liste verilmiştir.

Çalışmanın *Metinlerdeki Çuvaş Halk Kültürüne İlişkin Unsurlar* (ss. 131-136) bölümünde Çuvaş kültürünün geleneksel halk inancına ait unsurları ve Çuvaş kültürüne ait olan maddî unsurlar irdelenmiştir. Çuvaş halkının inancına göre Tur/Turı, Yumiş, Angel, Pulihś ĭ/Püh, Pihampar, Şuyttan, Kiremet, Vutiş ve Vupır gibi daha çok ritüellere bağlı kavramların açıklamalarına yer verilmiştir. Çuvaş kültürüne ait olan maddî unsurlardan sayılabilecek kımaka, munça ve süpürge vurmak, puslih ve tuh'ya gibi kavramlar açıklanmıştır.

Çalışmanın 137-144. sayfaları *Sonuç* bölümünden meydana gelmiştir. Bu bölümde Sergeyev ve Tsaplina'nın Çuvaş diyalekti üzerine yapmış olduğu çalışmalar ve derlenmiş olan masallardaki ses ve şekil bilgileri birleştirilerek incelenmiştir. Çuvaş Türkçesinin Anatri diyalekti ile kaydedildiği düşünülen masalların Viryal diyalektine özgü özellikler de içerdiği tespit edilmiştir. Metinlerde geçen kelimelerden hareketle on maddelik bir tespit yapılmıştır. Sergeyev ve Tsaplina'nın çalışmalarındaki bilgiler karşılaştırıldığında on yedi maddelik farklı dil özelliği belirtilmiştir. Metinlerde geçen bazı unsurların Çuvaş halk kültürüne katkı sunacağı ifade edilmiştir. Masallarda Rusça kelimelere nadir olarak rastlanması Rusça'nın Novoye Yakuşkino'da etkisinin henüz üst seviyede olmadığı sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın 145-376. sayfaları *Metinler* bölümünden meydana gelmiştir. Bu bölüm kendi içerisinde Metinlerin Yazı Çevrimi, Metinlerin Türkiye Türkçesine Aktarımları ve Metinlerin Kiril Harfli Modern Çuvaşça Yazımları olmak üzere üç alt başlıkta değerlendirilmiştir.

147-221. sayfaları arasında metinlerin yazı çevrimi, 224-304. sayfaları arasında Türkiye Türkçesine aktarımları ve 307-376. sayfalar arasında ise metinlerin Kiril harfli Modern Çuvaşça yazımlarına yer verilmiştir.

Çalışmanın 377-382. sayfaları *Kaynaklar* bölümünden meydana gelmiştir.

Dr. Öğretim Üyesi Sinan Güzel'in hazırlamış olduğu bu eser Türkoloji camiasında Çuvaşça alanında yapılmış olan önemli bir çalışma niteliği taşımaktadır. Özellikle Türk lehçeleri alanında yapılacak olan çalışmalara da ışık tutabilir. Hazırlamış olduğu bu eseri Türkoloji camiasına kazandırdığı için hocamıza teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

ERSOY, Feyzi (2007). "Çuvaş Türkçesi", *Türk Lehçeleri Grameri* (Editör: Ahmet Bican Ercilasun), ss. 1285-1340, Akçağ Yayınları, Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer (2000). *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÖZKAN, Nevzat (2014). *Türk Dilinin Yurtları*, Akçağ Yayınları, Ankara.

YÜCE, Nuri (1994). "Coğrafya, Tarih, Halk Bilgisi, Dil ve Edebiyat Bakımından Çuvaşlar", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, ss. 205-229.